LA MUJER BARROCA, Giulia Calvi (ed.), Alianza Ed., Madrid, 1995, 246 pàg.

L'any 1995 en l'àmbit hispànic es presentava la traducció del llibre italià *Barocco al feminile* titulat *La mujer barroca*, una biografia col·lectiva concebuda com la suma de biografies individuals de dones que transitaren per aquest moment històric i que constitueix una més de les entregues de l'editorial Alianza (la responsable espanyola del projecte inicial de la seva homònima italiana Laterza) dedicades a analitzar la trajectòria d'alguns individus d'ambdós sexes, escollits com a representatius de l'època en que visqueren. De fet, a partir d'unes primeres obres consagrades a l'home i que solien integrar dins uns textos confegits per biografies de soldats, clergues o governants, descripcions d'arquetipus femenins especialments retllevants, l'empresa va considerar oportú i viable consagrar un volum sencer al que abans solia ser simplement un capítol. D'aquesta manera ha vist la llum l'objecte del nostre anàlisi, emparentat amb obres similars com *La mujer medieval*, *La mujer del Renacimiento* o *Mujeres renacentistas*.

Semblances però també divergències amb llurs antecessors masculins. A diferència d'aquests seus sosies, el present llibre no ha agrupat al seu objecte d'estudi per professions. Els retrats femenins parteixen d'una important limitació imposada per l'època. Mentre que obres similars com *El hombre barroco* descriuen col·lectius o individus que comparteixen una activitat o una manera de vida en comú, aquest llibre té noms propis. Les actrius són Lucrecia de León (per Richard L. Kagan), Lady Eleanor Davies (per Roy S. Porter), Maria Spada Veralli (per Renata Ago), Angelica Baitelli (per Silvia Evangelisti), Clara Staiger (per Gabi Jancke-Leutzsch), Elizabeth Strouven (per Florence Koorn), Joana de Chantal (per Anna Scattigno), Artemisia Gentileschi (per Elizabeth Cropper) i Mary Astell (per Sara F. Matthews Grieco). Importa la individualitat tant o més que la representativitat d'un col·lectiu laboral amb denominadors comuns. De fet, en el llibre les categories genèriques es desprenen de l'escollida per al retrat. Així, doncs, en aquest fresc col·lectiu les abans esmentades es converteixen en arquetips: una profetessa, una boja, una esposa que hagués fet les delícies de Fray Luis de León, una historiadora, una priora, una dona imbuïda de religiositat, una fundadora, una pintora i una educadora amb principis feministes. Tantes vocacions es sintetitzen en quatre monjes (la historiadora, la priora, la religiosa i la fundadora) i cinc llegues amb idiosincràsies més o menys divergents. Gairebé totes elles tenien dos trets bàsics en comú: la religiositat que impregnava les seves vides i el domini de l'escriptura i, per tant, una capacitat d'abstracció que les hi permetia introspeccionar i intel·lectualitzar la seva pròpia situació. Les vigoroses personalitats descrites en aquest volum, són, doncs, segons es despren d'aquesta darrera característica, representants qualitatives, que no quantitatives, d'un cert tipus de fèmina descollant en el Barroc —potser aquelles amb un pes específic més contundent dins el teixit social sencer.

La mujer barroca permet vàries constatacions, éssent la primera una quasi obvietat. Les biografies funcionen a nivell de vendes editorials. Entre altres raons perque la conducta dels sers humans és una font inexauribie d'interés per als seus congèneres. A través d'una biografia hom pot de vegades observar no només la faceta que un individu ha procurat mostrar, sinò aquella que de ser posada de manifest desfermaria judicis negatius per al seu possessor i, per tant, sol ser sistemàticament dissimulada o amagada. Els llibres d'aquesta col·lecció tenen entre d'altres encerts el de l'adequació a una multiplicitat de destinataris. Al no professional de la història, el volum li permet, endemés d'una lectura amena centrada en uns personatges certament interessants, sintonitzar empàticament amb uns contextes cronològicament remots a través de l'actuació de persones susceptibles d'actuar per uns paràmetres no massa difícils d'identificar.

L'historiador, al seu torn, pot trobar mitjançant aquests arquetipus el contrapunt entretingut de teories que ja coneix i un mètode divers d'immersió en una època a través de la percepció que del seu món tenien vàries de les persones que per ella transitaren. La focalització en una persona real i no en una teoria, endemés, permet situar en tota la complexitat inherent a l'espècie humana la complexa —i, moltes vegades, arbitrària o, si més no, imprevisible— casuística que guia la trajectòria ideològica i, adhuc, vital d'un individu. Aquest és el cas paradigmàtic de Mary Astell, per exemple. Una dona anglesa de principis del segle XVIII, filla d'un comerciant anglès que, a la mort del seu pare, maldà per sobreviure dignament pels seus propis medis i que —paradoxalment?— recolzava activament principis conservadors, militantment *tories*, basats en el binomi indestructible església-monarquia. L'estudi de casos individuals com a contrapunt, doncs, necessari i il·lustrador de les macroteories històriques.

D'altra banda, aquesta minuciositat en l'anàlisi dels casos permet qüestionar alguna de les afirmacions que, de tan contrastades i repetides, han acabat per esdevenir un tòpic. El paper del clergat com a agent immobilista i culpable de un cert obscurantisme i endarreriment social, per exemple. Si com a teoria pot ser aquesta una premissa encertada, en la pràctica resulta més difícil de constatar. La mateixa Mary Astell es va poder educar acuradament mercès a un seu oncle clergue preocupat per la trista ignorància en que vivien sumides les fèmines. Les autoritats laiques de la seva localitat d'origen -Newcastle- havien considerat del tot innecessari instal·lar allà una escola per a nenes.

De fet, moltes d'aquestes biografies presenten similars constatacions. Per als historiadors de terres on va triomfar la Contrarreforma i on varen fer blanc algunes observacions de Max Weber referents al triomf del capitalisme resulta curiós constatar la mitificació que moltes dones de pròspers països del nord —incloent en aquest grup a analistes i analitzades— fan en referència a les seves homònimes del sud. Pocs historiadors hispànics disputarien un alt percentage d'alfabetització femenina durant l'Epoca del Barroc a Holanda o a Suècia, per exemple, i, en canvi, professionals de latituds septentrionals com Florence Koorn sostenen al llarg del llibre que les seves biografiades com a catòliques varen fruir d'una bona educació, deixant entreveure una diferència de grau en positiu en comparació amb les fèmines d'altres confessions. D'igual manera, i també paradoxalment per a professionals ibèrics acostumats a explicar el caràcter històricament poc descollant de les dones de llur península per factors que van des d'una excessiva implantació eclesiàstica fins a una herència de l'Islam, al llarg de moltes biografies del llibre plana l'ombra potent de les dones fortes i carismàtiques de l'Occident cristià europeu, líders i guies socials amb independència del seu sexe i resulta que "la mayoría de ellas vivieron en el sur, en España e Italia" (Strouven, pàg. 150). I només una de les dones analitzades, Lucrecia de León, és d'aquesta primera geografia, encara que el paradigma de monja barroca hispànica —priora, espiritual, fundadora, escriptora, mística, santa—, Teresa de Jesús aparegui com a referència modèlica (*la* monja per excel·lència) inexcusable en moltes de les biografies del text.

En el mateix sentit es dibuixa en les pàgines de *La mujer barroca* la visió de moltes fèmines, especialment de països escindits de l'ortodòxia catòlica, dels convents com a espais no d'empresonament sinó de lliberació. El cas de Mary Astell pot ser il·lustratiu. La jove Astell no tenia dot suficient com per a matrimoniar amb algú pertanyent al seu estatus i, orgullosa com era, no acceptava un casament amb qui considerava membre d'un esgraó social inferior al seu. En haver suprimit la reforma d'Enric VIII els convents femenins a Anglaterra, a la dissortada Mary —en realitat una monja sense convent— no

li va quedar més remei que assumir el desprestigiat rol de solterona. Endemés en no voler ésser un membre de consideració inferior dins la seva pròpia família a causa del seu estat, l'escriptora va haver de patir en els seus inicis independents una incertesa econòmica que potser s'hagués atenuat parcialment en l'abrig d'una comunitat femenina conventual. Raons com aquesta fan que Giulia Calvi, l'autora de l'encertat estudi introductori a aquest volum, detecti una "nostalgia de las formas de autonomía católica" (Calvi, pàg. 17) en les biografiades de terres en que la Reforma va delimitar encara més els espais femenins en excloure aquesta possibilitat associativa.

On sí semblen confirmar-se tòpics en en el retrat de Artemisia Gentileschi, la pintora analitzada per Elizabeth Cropper. En efecte, la religiositat que supuren les seves companyes de pàgines esdevé inaplicable a ella, igual que tampoc ho són les regles morals que acaben per conformar les vides de les demés, fins i tot de l'especial Lucrecia de León. La fama bohèmia que sol acompanyar a manera de tòpic als artistes sembla materialitzar-se, malgrat la protecció paterna, en Artemisia. A l'igual que Astell, Gentileschi pot ser qualificada com un esperit fort, una dona independent capaç de sobreviure pels seus propis medis en un món masculí excloient de tots aquells elements que, amb teories (Astell) o amb pràctiques (Gentileschi), s'atrevien a qüestionar aquesta supremacia sexual. De fet, sense la possibilitat d'introspecció intel·lectual que tenia la culta Astell, el tret més excepcional d'Artemisia Gentileschi esdevé la seva intuició, que li permet copsar les regles d'un joc que li és desfavorable i l'habilita per a maniobrar, adaptant-se a ell sense perdre la seva personalitat inconfundible.

Altres formes d'adaptació diferents, però simptomàtiques són les que representen prototips com Maria Spada Veralli i Joana de Chantal. Ambdues dones representen trajectòries personals relativament gratificants i reconegudes pel seu entorn, fins i tot amb la canonització en el cas de la de Chantal, i tot sense qüestionar, més aviat (potser precisament aquesta n'és la causa) recolzant el sistema de predomini masculí en el qual èxitosament s'inserien. Resulta magistral l'adopció de la santa de Chantal de tàctiques matrimonials que havien de beneficiar al grup familiar sencer. Les seves recomanacions a la filla a la que ella havia imposat un marit ("todas las mujeres deben comportarse como esclavas, pues están sujetas a los hombres, quienes viven casi siempre según sus pasiones; pero es necesario mantener esta sumisión por amor de Dios que la ha impuesto", Scattigno, pàg. 164) representen un argument demoledor contra la idea de l'opressió femenina a mans d'un únic enemic comú masculí. Igual que a vegades s'ignora la història dels obrers dels obrers (les dones treballadores casades amb treballadors fabrils, per exemple) o de grups nacionals col·laboradors amb invasors estrangers, s'incideix poc en la perpetuació de la dominació masculina induïda per agents femenins, per mares que per a prestigiar a les seves filles en el mercat matrimonial procuraven vestir-les amb les característiques —obediència i capacitat de treball i estalvi- que més grates les havien de fer als seus hipotètics receptors. En aquest sentit resulta difícil establir quin gènere era qüotidiànament més mordaç amb les conductes femenines lleugerament dissidents o qui censurava de manera més acre aquelles fèmines que destacaven per alguna qualitat. Clar que en descàrreg de Joana de Chantal es pot esmentar que el seu propi enllaç, també induit per altres, va resultar ser feliç, però el cert és que, un cop vídua i acomplerta la tasca social que la seva família esperava d'ella, Santa Joana va fer vot de castedat.

La mujer barroca resulta, endemés, recomanable per la diversitat de temes de recerca que poden estar continguts en aquests retrats singulars. Estratègies familiars comunes durant l'anomenat Antic Règim són posades de manifest a través de la trajectòria

individual de nombroses retratades: els pactes matrimonials de Maria Spada Veralli o la professió d'Angelica Baitelli en un convent on les solteres de la família solien exercir la maternitat alternativa en són exemples. D'altra banda, el llibre conté una innegable capacitat de sintonia amb una pluralitat de lectors que trascendeix el mer àmbit historiogràfic i això defugint majoritàriament la temptació mercatil del morbo i, moltes vegades (el retrat d'Astell n'és un exemple), analizant éssers humans en femení i incorporant protagonistes com ara les dones castes i disciplinades, tradicionalment excloses per una equivocada concepció postmoderna benpensant i aprehensibles amb quelcom més que panegírics historiogràfics o apriorismes despectius. Recomanable sens dubte.

Montserrat Jiménez Sureda
Universitat Autònoma de Barcelona

NORMAS DE COLABORACIÓN

1. Los artículos habrán de ser originales y se publicarán en castellano o catalán. Se presentarán mecanografiados a doble espacio, con las páginas numeradas. Se recomienda que su extensión no supere las veinticinco páginas, incluyendo gráficos, notas y bibliografía. En una página aparte se incluirá la siguiente información: título del artículo, nombre y apellidos del autor, profesión, teléfono y dirección postal profesional, y un resumen del artículo de no más de 15 líneas en castellano y a ser posible en inglés. Se enviará además una copia en soporte magnético en cualquiera de los procesadores de texto habituales.

2. Las referencias bibliográficas deberán seguir el estilo más corriente. Para los libros:

Américo Castro, *La realidad histórica de España*, Méjico, 1996, p. 12.

Para los artículos:

Eugenio Asensio, "Notas sobre la historiografía de Américo Castro," *Anuario de Estudios Medievales* 8 (1972-73), p. 349-392.

Cuando haya de repetirse la referencia, tan sólo se hará constar el apellido y el título abreviado.

3. El Consejo de redacción comunicará al colaborador la aceptación del artículo tras el oportuno examen.

NORMES DE COLABORACIÓ

1. Els articles hauran de ser originals i es publicaran en castellà o català. Es presentaran mecanografiats a doble espai, amb les pàgines numerades. Hom recomana que l'extensió no ultrapassi les vint-i-cinc planes, incloent-hi gràfics, notes i bibliografia. En un full apart s'inclourà la informació següent: títol de l'article, nom i cognoms de l'autor, telèfon i adreça postal professional, i un resum de l'article de no més de 15 línies en castellà i de ser possible en anglès. Es trametrà a més una còpia en suport magnètic en qualsevol dels processadors de text habituals.

2. Les referències bibliogràfiques caldrà que segueixin l'estil més corrent. Per als llibres:

Américo Castro, *La realidad histórica de España*, Méjico, 1996, p. 12.

Per als articles:

Eugenio Asensio, "Notas sobre la historiografía de Américo Castro," *Anuario de Estudios Medievales* 8 (1972-73), p. 349-392.

Quan calgui repetir la referència, tan sols es farà constar el cognom i el títol abreujat.

3. El Consell de redacció comunicarà al col·laborador l'acceptació de l'article després de l'oportú examen.

INFORMATION FOR CONTRIBUTORS

1. *Manuscrits* will publish papers containing the results of original works typed double spaced and numbered correlatively. These papers will be published either in Spanish or Catalan. The scripts may vary in length but it is recommended not exceeding the 25 pages, including illustrations, footnotes and bibliography. A separate cover page bearing the author's name and affiliation, the title of the article and a full postal address should accompany each manuscript.

The papers should also be accompanied by an abstract written in Spanish or Catalan and English that should summarize the main facts and conclusions of the paper in not more than fifteen lines. The authors are required to include a disk of the manuscript along with the hard copy print-out. Most word processing packages are acceptable, although any version of wordperfect is preferred.

2. References should be cited in the text of the paper and the style to be used is that follows. Books:

Américo Castro, *La realidad histórica de España*, México, 1996, p. 12.

Articles:

Eugenio Asensio, "Notas sobre la historiografía de Américo Castro", *Anuario de Estudios Medievales* 8 (1972-73), p. 349-392.

When repeating a reference in the text, it should be cited in parentheses, with the last name(s), abridged title, year of publication and pagination.

3. The members of the Editorial Board would communicate to the author(s) the approval of his/her article after a suitable scrutiny.

Correspondència: MANUSCRITS. REVISTA D'HISTÒRIA MODERNA
Departament d'Història Moderna i Contemporània.
Edifici B. Facultat de Lletres
UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA
08193 Bellaterra. Spain

Telèfon: **581 12 85**
Fax: **581 20 01**

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIO

Desitjo subscriure'm a partir del número 15

Domiciliació bancària.

Data . . . . . .
Nom i cognoms . . . . . .
Adreça . . . . . .
Llibreta nº (codi SICA) . . . . . .
Titular . . . . . .
Banc/Caixa . . . . . .
Agència nº. . . . . Adreça . . . . . .
C.P. . . . . Població . . . . . .

Senyors, els agraïré que amb càrrec al meu compte atenguin, fins a nova ordre, els rebuts que, per al pagament de la meva subscripció, presentarà la revista *Manuscrits*.

Signatura

Preu de venda dels números endarrerits: núm. 4-5: 1.000 ptes.; núm. 6: 825 ptes.; núm 7: 1.000 ptes.; núm. 8: 1.500 ptes.; núm 10: 2.500 ptes.; núm. 11: 1.800 ptes.; núm. 12: 1.800 ptes.; núm. 13: 1.800 ptes.; núm. 14: 1.800 ptes. (núms. 1, 2 , 3 exhaurits).

* Els subscriptors gaudiran d'un descompte del 15% del P.V.P.